

Egy elázott madárgyűjtemény konzerválási problémái

M-Kiss András

A közgyűjteményekről gyakorta azt hisszük, hogy elhivatott, biztonságos megőrző helyei kulturális hagyatékainknak, műtárgyainknak, természeti értékeink tárgyi bizonyítékainak. Ennek az igénynek a kielégítéséhez, a tárgyakon kívül, sok minden szükséges. Elsősorban jól kialakított és felszerelt raktárhelyiségek, konzerváló anyagok, felszerelések, nyilvántartás, állandó felügyelet, átgondolt szakirányítás, előre gondolkodás a biztonságos megőrzés valamint a gyűjtemények fejlesztése érdekében. Nem utolsó sorban, szakszemélyzet, a múzeumi munkának megfelelő képesítéssel rendelkező, alkalmas személyzet, akik által kiteljesedhet a múzeumokra jellemző két kulcsszó tevékenységi köre.

Adódnak azonban ritka helyzetek, események, amikor a gyűjteményekre ható negatív tényezők sorozata váratlanul, hirtelenül és erőszakosan, rövid idő alatt romba döntheti hosszú évtizedek áldásos munkáját. Nem túlzás ezeket katasztrófának nevezni.

Ez történt a Temesvári Bánát Múzeum madárgyűjteményében is, 2010. június 22-én, amikor az esti felhőszakadás alkalmából a madárlerakat plafonja átázott és leszakadt, a tetőnek pedig az arra lejtő részéről az esővíz egyenesen a raktárhelyiség két termébe folyt, a szekrényekbe, onnét a második emeleti folyosóra, majd az alatta lévő emeletre, átáztatva a könyvtár falát és mennyezetét (1–2. kép).

A másnap reggelre virradóan szemünk elé kerülő látvány elborzasztó volt, hiszen aki ismeri és kutatta ezt a madárgyűjteményt az tudhatja, hogy Közép-Kelet Európa egyik legnagyobb, legjobban karban tartott és konzervált gyűjteményéről van szó. A gyűjtemény méltán viseli alapítójának „Dionisie Linția” nevét valamint, a „Románia legnagyobb madárgyűjteménye” titulust.

Linția Dénes (1880–1952) Románia első elismert madarásza („ornitologul Statului”), gyermekkora óta gyűjtötte és preparálta a Délvidéken¹ lőtt madarakat. Munkája elismeréseként a budapesti Magyar Nemzeti Múzeum Állattárában és Dermoplasztikai Laboratóriumában képezte tovább magát, a szakma neves, európai hírű személyiségeinek barátságát és elismerését élvezve, úgymint: Madarász Gyula, Horváth Géza, Csörgény Titusz, Schenk Jakab, Vasvári Miklós, Hámori Mihály, Parlagi Béla, Lovassy Sándor, Nagy Jenő és még mások

A továbbképzők befejezése után a Magyar Királyi Ornitológiai Intézet levelező tagja lett, ahová folyamatosan szállította a madárbőröket, tojásokat, csontpreparátu-

1. kép.
A beázott raktárhelyiség részlete. Leszakadt mennyezet, padlót ellepő törmelék, beázott szekrények.

2. kép.
A bezúdult víz az egyik helyiségből a másikba folyt.

mokat, köpeteket, gyomortartalmakat, tollakat, ritka fajok kitömött példányait, tudományos megfigyeléseinek eredményeit. Bekapcsolódott az Intézet által szervezett szinkron madármegfigyelési akciókba is.

1904-ben elhelyezték tanítói állásából, Oravicabányáról Temesvárra, és reá bízta a Délmagyarországi Természettudományi Társulat (1873–1918) állattárának

¹ A Temesi Bánságban.

3. kép.
A beázott
szekrényekre
zuhant meny-
nyezet.

4. kép.
A szekrények
préselt lemez
hátdala
felszívta
a vizet.

kezelését, amit az első világháború végéig látott el. Itt folytatta elődje, dr. Kuhn Lajos (1844–1900) esperesplébános, amatőr ornitológus, áldásos gyűjtő és preparáló munkáját. Utána ő lett a vegyes jellegű Bánsági Múzeum (Muzeul Bănăţean) igazgatója, azzal a kitételrel, hogy a múzeum „Bánság minden nemzetisége számára a kultúra bástyája legyen”, később a Természettudományi Szakosztály vezetője.

Sok madarat preparált, ezek java része a Bánát Múzeumba és a Magyar Nemzeti Múzeumba került, de jutott belőle a külhoni múzeumoknak is Hannover-től Bécsig, Budapesttől Versecig, a temesvári iskolákba szemléltető példányoknak, csere gyanánt több neves gyűjteménybe, preparátor kollégáknak, magánszemélyeknek.

Szakmai tapasztalatait és megfigyeléseit Románia Madarai² című, három kötetes összefoglaló szakmunkájában tette közvé, amely útmutató Európában, és mind a mai napig a madarak iránt érdeklődők alapkönyvének számít.

Madárgyűjteményét – amely akkoriban 1300 példányból állt s hozzá adódott a preparatórium teljes felszerelése, irodai bútorzat, szakkönyvtár, levelezés, terepholmik, térképek stb. – 1937-ben adományozta Temesvár városának. Ma már a gyűjtemény több mint

2600 példányt számlál, amiből 1769 darab madárbőr, a többi pedig kitömött, montírozott madár. Összesen 350 faj jellegzetes példányai lettek összegyűjtve, amelyek rendszertanilag 20 rendbe, 51 családba és 26 alcsaládba sorolandók.

A madarak raktárhelyisége két teremből áll a Hunyadi Kastély második emeletének északi szárnyában. A lerakat nemrégiben, 2006-ban lett felújítva, amikor a plafonszerkezetet gipszkartonból építették újjá, és lejjebb hozták. A tető feletti részt üveggypappal szigetelték, aminek következtében a száraz preparátumok megőrzésére előírt belső hőmérséklet és páratartalom aránya nagyban javult.

A tetőszerkezet és az eresz alsó szakaszán történt beszivárgást, amit ezidáig nem tapasztaltunk, elsősorban az üveggypapot itta fel s miután megtelt vízzel, súlyánál fogva az első teremben leszakította az álmennyezetet, ami az ott lévő szekrényekre zuhant (3. kép). Ezek teteje és hátlapja préselt lemezből van, ami szintén átázott (4. kép), de a folyamatos vízfolyásból a szekrények belsejébe, a kitömött madarakra is került.

A mentési munkálat másnap reggel azonnal megkezdődött a múzeumi munkások és a részleg szakszemélyzetének mozgósításával. Elsőként a szekrényeket emeltük ki a vízből, lábuk alá fél téglákat téve, ugyanis a terem padlózatának lejtése miatt, a víznek csak egy része folyt ki a teremből. Ezután a lehullott szemét, malter, szétmállott gipszkarton darabok eltávolítása következett, majd a madarak menekítettük, melyeknek tollazata és műteste jócskán átnedvesedett, talpazatukról a csontenyívvel ragasztott homok, levelek, kagylók stb. kezdtek leválni (5. kép).

A madarakat, menet közben, két csoportba osztottuk, a nagyon elázottak és a kevésbé elázottak csoportjába, majd takarítani és szárítani kezdtük őket (6. kép). A tollazat és az alapzatok takarítása száraz ecsettel történt (7. kép), a szárítás megfelelő felszereltség hiányában huzatos folyosón, valamint hajszárítóval.

Párhuzamosan a tározó nehéz szekrényeinek a kihozatala is megtörtént, majd takarításuk következett. Ezek szerkezetüket tekintve, üvegoldalából valamint rétegelt lemez hátlapból, aljzatból és fedélből állnak. A szekrényeket száraz rongyokkal áttöröltük, kívül és belül egyaránt bepermeteztük gombaölő folyadékkal és egy huzatos folyosó részben helyeztük el, hogy a duzzadásnak indult rétegelt lemez részek minél hamarabb kiszáradjanak.

A madarakat, jobb híján, a herbárium raktárban, valamint az ásvány raktárban helyeztük el, de pár nap múlva azt tapasztaltuk, hogy a túlzott nedvesség és zárt levegőjű tárolás miatt fehér penészfoltok jelentek meg a szekrények alapi részein (8. kép), amelyek átnedvesedtek, mivel a legközelebb álltak a lerakatban összegyűlt vízhez. Sajnos, a madarak egyes példányainak a tollán is ugyanez a jelenség volt megfigyelhető (9. kép). Az arzénnel kezelt madarakon a bőrfelületen feloldódott és újból kikristályosodott arzénnyomokat is találtunk. A kitömésnél belső vázként használt vas drótok is rozsdásodásnak indultak, főleg egyes Ardeidae (gémfélék) példányokon, és pár esetben lerúgták magukról a láb pikkelyeit.

² Păsările României I, Păsările din R.P.R. II-III.

5. kép. Megázott, sérült tollú madár.

8. kép. Penészfoltok az átnedvesedett szekrények lábuzatán.

6. kép. Madarak csoportosítása károsodásuk alapján.

9. kép. A madarak tollain és tartóin is megjelent a penész.

7. kép. Törmelék eltávolítása a tollazatról száraz esettel.

Több más, apróbb dolgot is megfigyeltünk, ami arra engedett következtetni, hogy egy áztott madárgyűjtemény problémái sokrétűbbek és komolyabbak, mint gondolnánk. A tárgymentés fáradtságos, sok figyelmet, hozzáértést, megfelelő cserehelyiségeket, technikai adottságot, vegyszereket stb., igényel. A konkrét helyzet alkal-

mat szolgáltatott arra, hogy újragondoljuk a megoldásra váró és évek óta húzódó problémakört: a megfelelő raktározási körülmények kialakítását, a konzerválási közeg fenntartását, a raktározás és a tanulmányozás összehangolását, a biztonság szavatolását, a száraz preparátumok mentési módozatait túlzott átnedvesedés esetén, a takarítási módszereket, a vegyszeres kezelési lehetőségeket, az arzénfoltok eltávolítását a tollazatról, a kitömésnél használt anyagok milyenségét és összeférhetőségét.

Bebizonyosodott, hogy a múzeumunkban dolgozó személyzet nincs megfelelően felkészítve ilyen és ehhez hasonló váratlan események érdemi megoldására, ami a szakszemélyzet komplex képzési kérdését veti fel. Valamint rávilágít a konzerválási technikák hiányára, a környezeti paraméterek állandó tanulmányozásának és az állományfejlesztési és megőrzési előírások betartásának fontosságára.

A legfőbb cél, hogy generációkon átívelően megőrizhessük e nagyszerű madárgyűjteményt, hiszen úgy tudományos, dokumentum, mint kultúrértéke felbecsülhetetlen, ma, amikor Európa szerte minden madár védett, gyűjtésük szigorú feltételekhez kötött, s a legtöbb esetben nem is javallott.

Új tervet kellett kidolgoznunk a madarak megmentésére. A felmért károk jegyzőkönyvbe való vétele alapján, 100%-os alkoholt rendeltünk, a penészfoltos részek, vagy az egész talpazat átítatása végett, hogy a felületek gyorsabb kiszáritását és a gombás részek fertőtlenítését elősegítsük. A madarak szárítása folyamatos szellőztetéssel történt, ami a leghatásosabb módszernek bizonyult.

Mivel egy új raktárhelyiség kialakítása csak távlati terv lehet, a megrendelt vegyszereket pedig pénzhiány miatt nem sikerült beszerezni, elhatároztuk, hogy majdan egy teljesen száraz folyosórészben ún. raktárkiállítás keretében helyezük el a madarakat tartalmazó üveges falú szekrényeket, a Hunyadi Kastély második emeletén, ahol a látogatók megszemlélhetik azokat. Ebből a mai napig semmi sem lett, ugyanis a múzeumunk, megalakulásától fogva helyszükében szenved. Szinte több a raktározásra, mint a kiállítások céljára használt terület.

A madarak fokozatos kezelése tart, ugyanis az épületben lévő magas relatív páratartalom miatt a penészgombák kiirtása, az alkalmazott módszerrel, úgy tűnik lehetetlen. Használunk ugyan a kereskedelemben kapható gombaölő vegyszereket, de ezeknek a tollakra való permetezése veszélyes, a kezelt helyeken a tollazat elszíneződhet, tönkremehet. A külön, tárgyankénti gázosítás megfelelő helyiség, személyzet és zárt konténer hiányában nem lehetséges, a forgalomban lévő szerekről pedig nem lehet kideríteni, hogyan is viszonyulnak, milyen vegyi reakcióba lépnek a száraz szerves anyagokkal.

Új raktárhelyiségre lenne szükség, mégpedig sürgősen, amire a pénzügyi helyzet és a Hunyadi Kastély tervezett felújítása, restaurálása miatt, a mostani helyen, gondolni sem lehet. Valamikor az épület második emeletének összterületét a Temesvári Bánát Múzeum Természettudományi Szakosztálya bírta, változatos kiállításokkal csábítva a látogatókat. Mára kiállításaink összfelülete 60%-ot meghaladó arányban csökkent.

A történelmi fejlődés tanúságai, a múzeum 138 éves tapasztalata, felmérhetetlen kultúrkinccse, úgy mennyiségileg, mint minőségileg, remélhetőleg elég okot szolgáltatnak majd a vezető szerveknek arra, hogy a szakemberek bevonásával talpra állítsák a múzeumot, a bánági kultúra és tudomány védőbástyáját, akár új, modern formában is. A szakemberek, szakértők, mellett építészek, építők és mások bevonásával a múzeum visszanyerhetné méltó helyét nemzeti múzeumaink sorában, példát mutató helyes tárgybemutató, raktározás és megőrzés terén.

Talán egy vadonatúj épületben a Természettudományi Szakosztály is megkezdhetné új életét, különálló múzeum formájában, ahol a raktárhelyiségek, kiállítási részek, multimédiás és interaktív munkatermek s egyebek a mai kor európai mércével mérhető elvárásainak megfelelően lennének kialakítva, úgy, hogy az esetünkhöz hasonló váratlan katasztrófáknak jobban ellenállnának.

Ennek hiányában Románia legnagyobb, összehasonlítható tanulmányokra is alkalmas, madárgyűjteményének megőrzése és konzerválása, sajnos csak néhányunk szívügye marad. A kultúra és a szakma előírásainak mellő-

zése folytán a tárgymegőrzés napról napra nagyobb veszteségeket mondhat magáénak, aminek elejét venni csak az adminisztráció, a szakmabeliek és a rajongók népes táborának multidiszciplináris összefogásával, a szakemberek nevelésével, munkáik megbecsülésével, értékeink elismerésével, népszerűsítésével és kitartó munkával lehet.

Ehhez a társadalom és a helyi közösségek, a mindenkori múzeumrajongók kiállása, támogató munkája elengedhetetlen.

IRODALOM

- KUHN, L.: A délmagyarországi Természettudományi Múzeum Temesvárott. Természettud. Füzetek. Temesvár, 1877. t. I. pp. 151–15; 1878. t. II. pp. 10–14.
- NADRA, Em.: Catalogul sistematic al colecției ornitologice a Muzeului Banatului Timișoara 1878–1970, 1972. Ed. Muzeul Banatului, Timișoara
- MEDELEȚ, Fl. – TOMA, NICOLETA: Muzeul Banatului, File de istorie I., 1872–1918. 1997. Ed. Mirton, Timișoara
- KISS, A.: Dionisie Linția 1880–1952. Corespondența ornitologică. 1999. Ed. Orizonturi universitare, Timișoara
- MEDELEȚ, Fl. – RĂMNEANȚU, V.: Muzeul Banatului, File de istorie II., 1918–1948. 2003. Ed. Mirton, Timișoara
- KISS, A.: Dionisie Linția (1880–1952). Observații ornitologice. 2004. Ed. Cosmopolitan-Art, Timișoara.
- KISS, A.: Dionisie Linția 1880–1952. Colecția ornitologică. 2005. Ed. Cosmopolitan-Art, Timișoara
- LINȚIA, D.: Păsările României, 1940. București
- LINȚIA, D.: Păsările din R.P.R., Vol. II. 1954. Ed. Acad. R.P.R., București
- LINȚIA, D.: Păsările din R.P.R., Vol. III. 1955. Ed. Acad. R.P.R., București

Dr. M-Kiss András

Tudományos főkutató

Temesvári Bánát Múzeum

Természettudományi Szakosztály

Tel.: +40-723-610-636

E-mail: andraskiss2000@yahoo.co.uk